

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.94 (477)+(470+571)

*В. В. Черних,
аспірантка кафедри європейської інтеграції,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: ВЗАЄМОДІЯ В УМОВАХ ТОТАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

*Veronika Chernykh,
PhD student, Department of European Integration,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

THE PROSPECTS OF THE UKRAINIAN-RUSSIAN ECONOMIC RELATIONS: INTERACTION IN THE TOTAL UNCERTAINTY

У статті обґрунтовується доцільність подальшої економічної співпраці України з Російською Федерацією з урахуванням викликів і загроз сучасного глобального середовища. Автор робить акцент на складності і непередбачуваності ситуації, що склалася в українсько-російському економічному співробітництві, обтяженої військово-політичними і торговельними конфліктами, та наголошує на необхідності пошуку нового концептуального базису цього співробітництва на принципах відкритості, незалежності від політичних впливів, прагматичності та взаємовигідності, а також відповідності євроінтеграційному нахилу зовнішньоекономічної політики України. Проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі України товарами високотехнологічних секторів промисловості за період з 1995 по 2013 рр. та український високотехнологічний експорт до РФ зокрема. Результати економіко-математичного моделювання цих процесів дозволили виділити аерокосмічну промисловість як виняткову конкурентну перевагу України на світовому ринку високотехнологічної продукції, та як таку, що реалізується лише за умови взаємозгодженого співробітництва із Російською Федерацією.

The article substantiates the necessity of the expediency of further economic cooperation between Ukraine and Russian Federation under condition of the escalating political and military conflict in the Ukrainian East. Dynamics of foreign trade in Ukrainian goods of high-technology industries between 1995 and 2013 are analyzed. Special attention is given to the analysis of Ukrainian high-technology exports to Russian Federation. The results of economic-mathematical modeling allowed identifying the aerospace industry as an exceptional competitive advantage of Ukraine in the world market of high-tech products. However, this competitive advantage directly depends on mutually agreed cooperation with Russia.

Ключові слова: українсько-російські відносини, економічне співробітництво, високотехнологічний експорт, конкурентна перевага, аерокосмічна промисловість.

Keywords: Ukrainian-Russian relations, economic cooperation, high-technology exports, competitive advantage, aerospace industry.

Постановка проблеми. Останні тенденції українсько-російських двосторонніх взаємин (українська політична криза, від'єднання Криму, російська агресія на українському Сході) примножують напругу в економічному співробітництві. Події кінця 2013 – 2014 рр. стали переламним моментом в історії українсько-російських відносин і ознаменували новий етап у становленні міжнародної суб'єктності України на світовій арені.

Досить складною і непередбачуваною видається подальша співпраця України з Російською Федерацією за багатьма проектами виробничої кооперації.

Особливої актуальності дана проблематика набуває через необхідність розробки нового концептуального базису міжнародного співробітництва України з РФ на принципах відкритості, незалежності від політичних впливів, прозорості, взаємовигідності, еквівалентності і прагматичності, а також узгодження зовнішньоекономічної політики України з її остаточним євроінтеграційним вибором.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання двосторонніх відносин між Україною і Росією знайшли своє відображення у численних працях вітчизняних учених – В.С.Будкіна [1], В.М.Гесця [2], Л.І.Федулової [9; 10], В.К.Хаустова [11], Л.В.Шинкарук [2].

Наприклад, в останній науковій доповіді фахівців Інституту економіки та прогнозування НАНУ [2] подано результати досліджень щодо можливих наслідків торговельних конфліктів між Україною і Росією та розглянуто варіанти співробітництва зі російською стороною у різних секторах машинобудування.

Водночас, спроба прогнозування українсько-російського співробітництва з огляду на сучасні реалії міжнародних економічних відносин на пострадянському просторі робилася і з боку російських науковців, таких як: О.А.Базалук, Н.Н.Бондарьова, Н.І.Комков, В.В.Котілко та ін. [7].

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Водночас, через нестабільність зовнішньополітичної ситуації, тотальну невизначеність параметрів глобального економічного середовища та складність довгострокового планування дуже мало уваги було приділено вибору вектора оптимізації економічного співробітництва України з РФ в умовах оновленої дійсності.

Метою статті є обґрунтування доцільності подальшої економічної співпраці України з Російською Федерацією та виокремлення найпріоритетніших сфер такого співробітництва за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Відносини з РФ мають стратегічне значення для Української держави та великою мірою визначають її зовнішню, а часом і внутрішню політику. Незважаючи на очевидну тенденцію у політичному та інформаційному середовищі обох країн до акцентування негативних аспектів двосторонньої співпраці, підприємства машинобудівної галузі України продовжують демонструвати високу зацікавленість у збереженні потенціалу співробітництва з Росією у реалізації стратегічно важливих проектів.

Якщо проаналізувати сучасні проблеми двосторонніх відносин з РФ, то слід підкреслити – причини економічних негараздів прямо пов'язані з політичним фактором. Згідно дослідження В.С.Будкіна, заміна взаємовигідного пошуку вирішення складних проблем прямою конфронтацією з могутнім торговельним

партнером призведе лише до значних втрат для української сторони [1]. Тим не менш, наша держава має не лише зберегти, а й розширити співробітництво у взаємоузгоджених з Росією пріоритетних галузях економіки, що задіяні у виробництві високотехнологічних товарів.

Згідно з Європейським класифікатором промислової діяльності (European industrial activity classification – NACE Rev.3), оприлюдненим Євростатом у 2008 році [12], високотехнологічними секторами економіки вважаються три основних напрямки: виробництво фармацевтичних продуктів та фармацевтичних препаратів; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво повітряних та космічних літальних апаратів. Баланс зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією України з Російською Федерацією за подібними товарними групами (див.: табл. 1) характеризується постійним негативним для України сальдо за фармацевтичною продукцією, нерівномірною динамікою за приладами і апаратами, а також різким падінням позитивного сальдо за аеронавігаційними та космічними апаратами. При цьому, остання група товарів залишається єдиною, що упродовж останніх 9 років показує стабільне перевищення експорту над імпортом до РФ (див.: рис. 1).

Таблиця 1.

Баланс зовнішньої торгівлі високотехнологічною продукцією України з Російською Федерацією у 2000–2013 рр., млн. дол. США

Роки Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Фармацевтична продукція (код УКТ ЗЕД – 30)														
Експорт	15,1	20,2	15,6	19,7	18,4	21,9	18,0	22,3	23,3	23,3	32,6	36,2	44,3	51,4
Імпорт	11,9	17,2	19,0	25,6	26,8	41,7	48,6	65,5	86,4	84,6	100,1	117,4	176,8	101,7
Сальдо	3,2	3,0	-3,4	-5,9	-8,4	-19,8	-30,6	-43,2	-63,1	-61,3	-67,5	-81,2	-132,5	-50,3
Аеронавігаційні або космічні апарати, їх частини (код УКТ ЗЕД – 88)														
Експорт	17,9	29,7	22,6	48,0	21,1	11,3	83,9	37,3	79,3	77,7	49,5	141,1	182,6	45,6
Імпорт	10,9	26,9	13,5	10,6	22,5	9,4	22,7	12,7	14,9	8,7	17,8	19,2	44,3	35,8
Сальдо	7,0	2,8	9,1	37,4	-1,4	1,9	61,2	24,6	64,4	69,0	31,7	121,9	138,3	9,8
Прилади та апарати оптичні, фотографічні (код УКТ ЗЕД – 90)														
Експорт	38,0	36,3	28,8	39,4	53,4	74,5	69,2	90,7	104,9	91,7	115,1	132,6	141,3	138,8
Імпорт	51,6	37,2	39,7	53,7	90,5	84,6	105,3	147,4	129,2	67,9	96,4	148,7	151,5	99,1
Сальдо	-13,6	-0,9	-10,9	-14,3	-37,1	-10,1	-36,1	-56,7	-24,3	23,8	18,7	-16,1	-10,2	39,7

Джерело: складено автором за даними [3], [4], [10, с. 115].

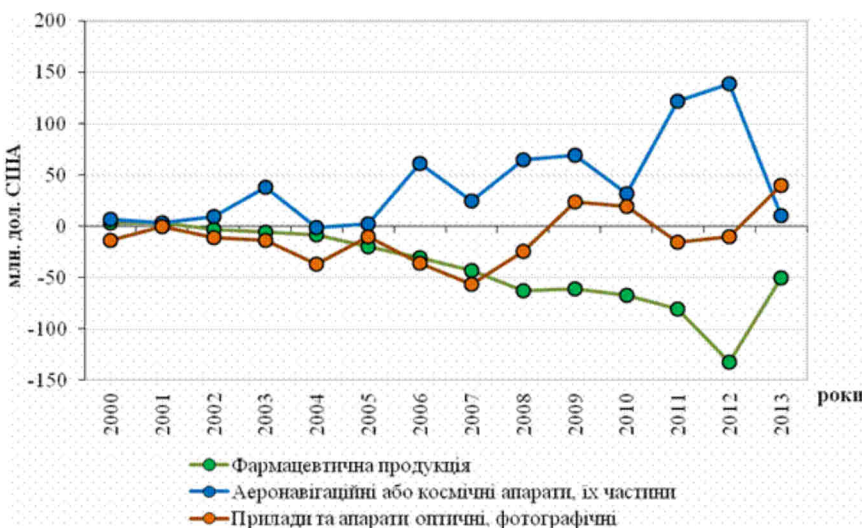

Рис. 1. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі України високотехнологічною продукцією з Російською Федерацією у 2000–2013 рр.

Джерело: побудовано автором за даними табл. 1.

У свою чергу, порівняння динаміки загальних обсягів зовнішньої торгівлі України товарами групи 88 із відповідними показниками торгівлі з РФ доводить виняткову взаємообумовленість торговельно-економічних відносин обох країн у сфері авіації і космосу. Для виявлення рівня залежності аерокосмічної промисловості України від співробітництва у цій сфері з Російською Федерацією доречно застосувати кореляційний аналіз. Доцільно виділити два основних фактори: X – динаміка величини експорту аерокосмічної продукції України до Росії за період з 1995 по 2013 рр., Y – динаміка величини загального експорту української аерокосмічної продукції за період з 1995 по 2013 рр.

Здійснивши відповідні розрахунки у програмному середовищі MS Excel, отримано коефіцієнт лінійної парної кореляції $R_{x,y} = 0,84$, який констатує високий і прямий зв'язок між факторами Y і X (див.: рис. 2). Лінійне рівняння регресії має вигляд:

$$y = 3,49x + 27,5 \quad (1)$$

де $b = 3,49$ і $a = 27,5$ – емпіричні коефіцієнти регресії.

Отже, при збільшенні величини X на 1 млн. дол. США величина Y зростає в середньому на 3,49 млн. дол. США. Тобто, за умови збільшення обсягів українсько-російських експортних операцій за товарами аерокосмічної промисловості на 10%, величина загального експорту України аналогічними товарами збільшиться на 34,9%. При цьому коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,71$ підтверджує високу точність підбору рівняння регресії.

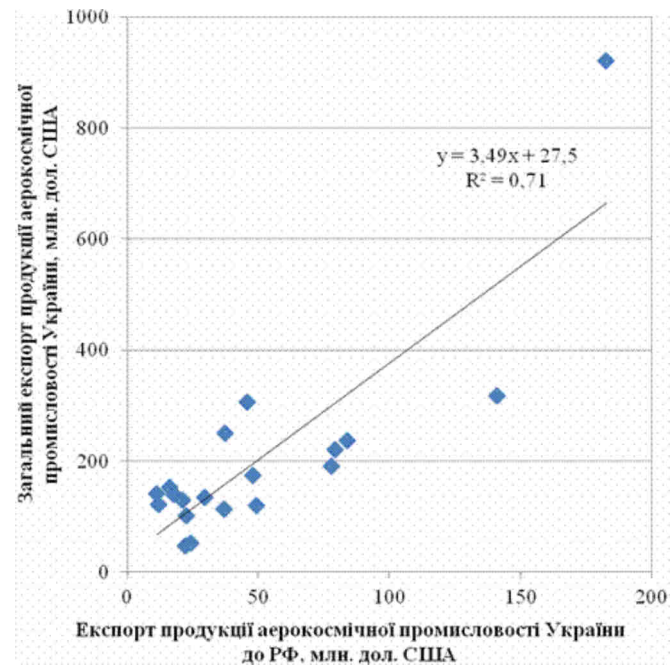

Рис. 2. Кореляційний аналіз між величиною українського експорту аерокосмічної продукції до Російської Федерації і загальними обсягами українського експорту аерокосмічної продукції, 1995–2013 рр.
Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [5].

Перевірка гіпотез щодо коефіцієнтів лінійного рівняння регресії здійснена за критерієм Ст'юдента. Оскільки розрахункове значення t-статистик Ст'юдента є вищим за критичне ($6,45 > 2,11$), статистична значимість коефіцієнта регресії b підтверджується. Водночас статистична значимість коефіцієнта регресії a не підтверджується ($0,76 < 2,11$), а значить в даному випадку коефіцієнтом a можна знехтувати.

Отримані розрахунки дають можливість констатувати наявність сильної прямої залежності ступеня інтегрованості України у глобальний аерокосмічний ринок від обсягів торгівлі аналогічною продукцією з Росією. До того ж, масштаби експортних операцій з РФ за космічними і літальними апаратами та комплектуючими до них впливають на загальні розміри високотехнологічного експорту України (див.: рис. 3). Тому, співпрацюючи з РФ, наша держава має виняткову можливість брати участь у торгівлі високотехнологічною продукцією на світовому ринку, загальні обсяги якої прямо впливають на розмір ВВП країни, що підтверджується розрахованим коефіцієнтом детермінації ($R^2=0,76$), який свідчить про високу точність отриманих даних (див.: рис. 4).

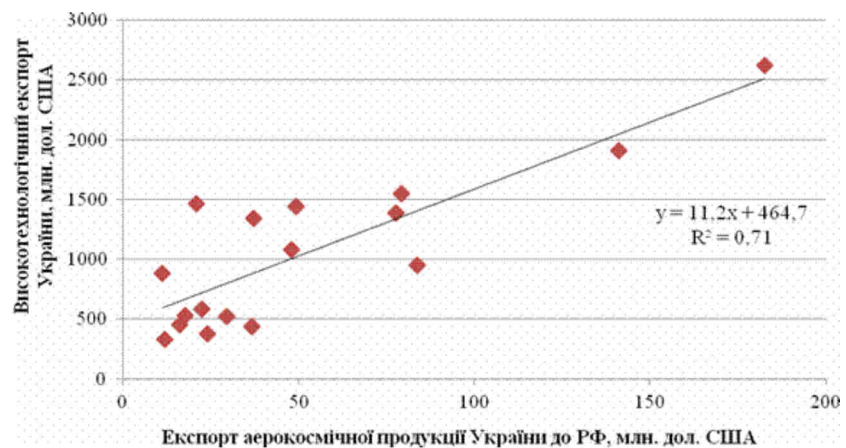

Рис. 3. Кореляційний аналіз між величиною українського експорту аерокосмічної продукції до Російської Федерації і загальними обсягами високотехнологічного експорту України, 1996–2012 рр.
Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [5; 6].

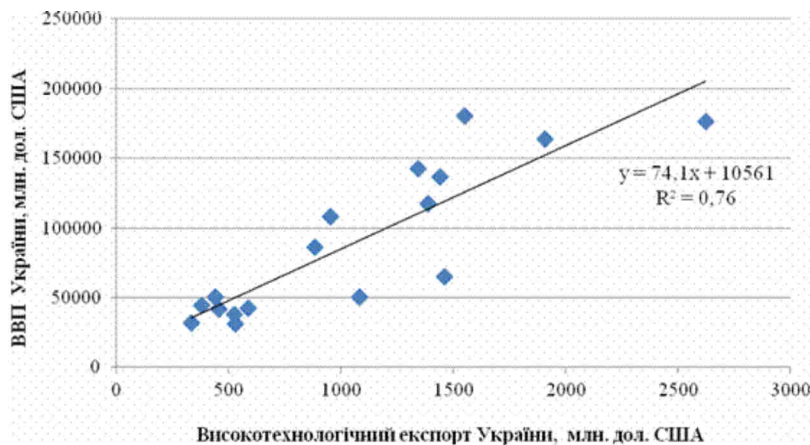

Рис. 4. Кореляційний аналіз між величиною високотехнологічного експорту України і обсягами ВВП, 1996–2012 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [6].

Перевірка достовірності побудованих регресійних моделей на рис. 2, 3 і 4 проводиться з використанням F-критерію Фішера, фактичні значення якого у кожному із випадків перевищують табличні (41,66 > 4,45; 36,85 > 4,54; 46,63 > 4,54), а значить усі три коефіцієнта детермінації статистично значимі – знайдена оцінка рівняння регресії статистично надійна.

Отже, для України аерокосмічна промисловість виявилася чи не єдиною високотехнологічною галуззю, доходи від якої підвищують загальний рівень ВВП держави, а відтак – покращують позиції нашої держави у світових рейтингах сили.

Аерокосмічна індустрія – одна з областей можливого інноваційного прориву для економіки України, володіє виключно високим мультиплікативним ефектом і сприяє розвитку великої кількості пов'язаних з нею галузей: хімічної, металургійної, радіоелектронної, галузей нано- та біотехнологій. Аерокосмічна сфера, як в технічному, так і фундаментальному плані, вважається джерелом технологічних розробок та інновацій, які істотно підвищують ефективність інших секторів економіки. Особливе значення мають, наприклад, процеси трансферу космічних технологій з військової сфери в цивільну та розвиток на цій основі цілого комплексу комерційних послуг, пов'язаних з космічною індустрією.

Загалом, економічний розвиток людства у XXI столітті базується на п'ятому технологічному укладі, в основу якого покладено інформаційно-телекомунікаційні технології [8]. Водночас, аерокосмічна промисловість – єдиний сектор української економіки, що відповідає п'ятому технологічному укладу і водночас демонструє високий коефіцієнт покриття експортом імпорту (див.: рис. 5), у той час як загалом по країні домінує третій технологічний уклад.

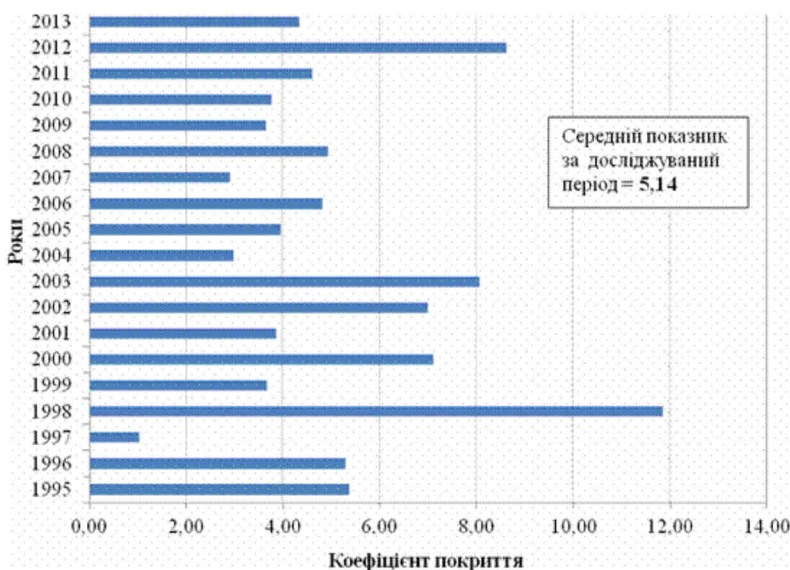

Рис. 5. Динаміка коефіцієнта покриття експортом імпорту за товарами аерокосмічної промисловості України, 1995–2013 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [5].

За даними Світового банку високотехнологічний експорт України за останні десять років не перевищував позначки 7% від усього промислового експорту, а його середнє значення коливається у межах 4–4,5% (аналогічний показник в Росії – 8%, Німеччині – 16%, США – 24%). При цьому за методикою Світового банку до високотехнологічних секторів економіки віднесено виробництво фармацевтичних препаратів, аерокосмічної продукції, комп'ютерів, електричних машин та наукових приладів [6]. Міжнародні системи класифікації високотехнологічних товарів доповнюють цей перелік телекомунікаційним обладнанням. Проте, за жодною із перелічених товарних позицій, окрім аерокосмічної, Україна не здатна конкурувати на світовому ринку (див.: рис. 6).

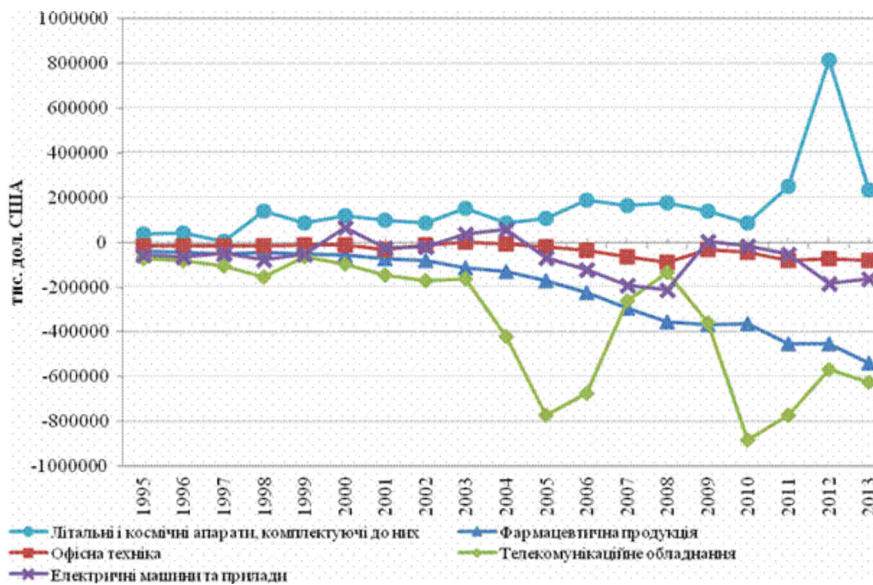

Рис. 6. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі України товарами високотехнологічних секторів

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [5].

Загальні потужності виробництва авіаційної і космічної техніки дали змогу Україні увійти в число великих аерокосмічних держав. Проте, одного разу досягнута технологічна перевага не може бути основою конкурентоспроможності в довгостроковому періоді. У сучасному глобальному середовищі конкурентна перевага утримується лише за допомогою постійних удосконалень – інновацій. Бажане відновлення світових позицій аерокосмічної галузі України можливе лише в результаті роботи по створенню та комплексному вдосконаленню унікальних технологічних, управлінських і стратегічних конкурентних переваг. Тим паче, що у XXI столітті пріоритетним завданням для будь-якої країни є розвиток стратегічних галузей промисловості на модернізованій основі, підвищення конкурентоспроможності бізнесу за допомогою двостороннього та багатостороннього співробітництва з метою створення продуктів з високою часткою доданої вартості, кооперації з носіями найсучасніших технологій, проникнення на ринки все більш складних наукоємних виробів, знаходження і розвитку власних ніш для створення та розповсюдження інноваційної продукції. У цьому контексті стає необхідним і виправданим використання не лише традиційних (виробнича кооперація), а й передових форм міжнародного економічного співробітництва, характерних для сучасної глобальної економіки, таких як кластерні структури.

Аналіз цих тенденцій дозволяє виділити аерокосмічну промисловість як виняткову конкурентну перевагу України на світовому ринку високотехнологічної продукції, та як таку, що реалізується лише за умови взаємоузгодженого співробітництва із Російською Федерацією. У контексті національних інтересів України – зберегти структуру торговельно-економічної та інвестиційної взаємодії з Російською Федерацією, створивши максимально сприятливі умови для об'єднання аерокосмічних потенціалів двох країн у міжнародний кластер.

Висновки. Беручи до уваги низку проблем сучасного етапу двосторонніх стосунків між Україною і Росією, можливості виробничої кооперації українських і російських підприємств обмежуються. За таких обставин зовнішньоекономічна політика України має виходити, насамперед, з необхідності мінімізації ризиків, пов'язаних з подальшою втратою російських партнерів, а отже і частини російських ринків збуту. Для цього, українські виробники будуть вимушені вивчати зовнішні ринки продукції машинобудування та налагоджувати торговельні зв'язки з країнами далекого зарубіжжя з метою диверсифікації власного експорту. Проте пошук нових стратегічних партнерів – довготривалий процес, який вимагає від України модернізації промисловості, а також значних інвестицій у розбудову національної інноваційної системи, спроможної створювати й використовувати високотехнологічні інноваційні досягнення для виробництва конкурентоспроможної продукції.

Аерокосмічна промисловість – незаперечний приклад ефективного і взаємоузгодженого співробітництва України і Російської Федерації на ринку високотехнологічної продукції. Результати економіко-математичного моделювання підтверджують наявність прямої залежності між реалізацією Україною власного аерокосмічного потенціалу на світовому ринку і співробітництвом у цій галузі з Російською Федерацією. Отже, приймаючи участь у міжнародних аерокосмічних проєктах з Росією, Україна здатна просуванню свою високотехнологічну продукцію на глобальні ринки, яка лише у такий спосіб стає затребуваною у зовнішньому світі.

Перспективи подальших розвідок на даному напрямку будуть присвячені пошуку оптимальних форм і методів співпраці між Україною і Росією у секторі аерокосмічної індустрії з використанням ресурсу міжнародної кластеризації.

Література.

1. Будкін В.С. Політичні фактори сучасного ускладнення відносин України з новими незалежними державами / В.С. Будкін // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. К.: НАУ, 2014. – №2. – С. 8–13.
2. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / за ред. академіка НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
3. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arc.customs.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
6. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
7. Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Тр. Второй междунар. науч.-практ. конф. / РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2014. – 598 с.
8. Технологічна модернізація в європейській економіці: монографія / О.С. Бурміч, О.Д. Лук'яненко, Є.Г. Панченко, В.І. Чужиков; за наук. ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2013. – 266 с.
9. Федулова Л.И. Производственная кооперация предприятий Украины и Российской Федерации / Л.И. Федулова // Проблемы прогнозирования. – 2010. – № 5. – С. 142–154.
10. Федулова Л.И. Развитие научно-технологического взаимодействия Украины и России на основе кластерного подхода / Л.И. Федулова // Проблемы прогнозирования. – 2013. – № 6. – С. 114–122.
11. Хаустов В.К. Актуальність формування науково-технологічних кластерів в Україні та Росії / В.К. Хаустов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8. – С. 86–98.
12. Aggregations of manufacturing based on NACE REV. 2 // Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an3.pdf.

References

1. Budkin, V.S. (2014) "Political factors of modern complications of the relations between Ukraine and the new independent states", *Stratehiya rozvytku Ukrainy*, vol. 2, pp. 8–13.

2. *Intehratsijni mozhyvosti Ukrainy: perspektyvy ta naslidky* (2014) [Integration possibilities of Ukraine: prospects and implications]: research report / ed. by Heiets, V.M. and Shynkaruk, L.V.; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
3. The official site of the State Customs Service of Ukraine (2014), available at: <http://arc.customs.gov.ua> (Accessed 20 September 2014).
4. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2014), available at: <http://ukrstat.gov.ua> (Accessed 30 September 2014).
5. The official site of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2014), available at: <http://www.unctad.org> (Accessed 30 September 2014).
6. The official site of the World Bank (2014), available at: <http://www.worldbank.org> (Accessed 20 September 2014).
7. *Perspektivy skoordirovannogo social'no-jekonomiceskogo razvitija Rossii i Ukrainy v obshheevropejskom kontekste* (2014) [Prospects for a coordinated economic and social development of Russia and Ukraine in the European context]: Trudy Vtoroj mezhdunar. nauchno-prakticheskoy konferencii [Proceedings of the Second International Scientific and Practical Conference], Russian Academy of Sciences / ed. by Pivovarov, Yu.S., Moscow, Russia.
8. Burmich, O.S., Lukyanenko, O.D., Panchenko, E.G. and Chuzhykov, V.I. (2014), *Tekhnolohichna modernizatsiia v ievropejskij ekonomitsi* [Technological modernization of the European economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Fedulova, L.I. (2010), "Industrial cooperation of Ukrainian and Russian enterprises", *Problemy prognozirovaniia*, vol. 5, pp. 142–154.
10. Fedulova, L.I. (2013), "Development of scientific and technological cooperation between Ukraine and Russia on the basis of the cluster approach", *Problemy prognozirovaniia*, vol. 6, pp. 114–122.
11. Khaustov, V.K. (2012), "Relevance of the formation of scientific and technological clusters in Ukraine and Russia", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8, pp. 86–98.
12. Eurostat (2008), "Aggregations of manufacturing based on NACE REV. 2", available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an3.pdf (Accessed 22 august 2014).

Стаття надійшла до редакції 14.11.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"